

УДК 811.411.21'367.7'42:070

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2026-103-7>

ТИПИ МОДАЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО АРАБСЬКОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Мацкевич Андрій Романович,

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри сходознавства імені професора
Ярослава Дашкевича*

Львівського національного університету

імені Івана Франка

andrii.matskevych@lnu.edu.ua

orcid.org/0000-0003-1378-1881

Стаття спрямована на системний аналіз типів модальності, що функціонують у межах сучасного арабського публіцистичного дискурсу. **Мета** роботи полягає у створенні семантико-прагматичної класифікації об'єктивних і суб'єктивних модальних значень, а також у визначенні їхньої ролі у формуванні публіцистичного дискурсу. У статті ставиться завдання простежити зв'язок між формальними засобами вираження модальності та жанровою природою публіцистичних висловлювань в сучасному арабському медійному просторі.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи: описовий метод – для систематизації теоретичних та методологічних засад, що стали основою дослідження; лінгвопрагматичний аналіз – для класифікації лексико-граматичних та інтонаційних засобів вираження модальності у контексті їхньої дискурсотвірної ролі (формування різних мовленнєвих жанрів); контекстуальний аналіз – для з'ясування впливу контексту та пресупозицій на інтерпретацію семантико-прагматичного спектру різних типів модальних значень сучасної арабської публіцистики.

Результати дослідження вказують, що модальність в арабському публіцистичному дискурсі – це фундаментальна семантико-прагматична категорія, яка виходить за межі окремого речення і структурує весь простір медійного повідомлення, тобто виконує дискурсотвірну роль як елемент побудови різних мовленнєвих жанрів у межах досліджуваного матеріалу. Виявлено, що модальність, реалізована в двох основних типах – об'єктивному і суб'єктивному – з низкою підтипів, виражається формально (експліцитно) та імпліцитно. Формальна вираженість об'єктивної та суб'єктивної модальності арабського публіцистичного дискурсу втілюється лексико-граматичними та інтонаційними засобами. Імпліцитна вираженість модальності, яка пов'язана з інтерпретацією емоційно-оцінного відношення адресанта щодо дискурсу, встановлюється з контексту та пресупозиції сучасної арабської публіцистики. Звідси **висновком** постає теза про те, що без семантико-прагматичного підходу до модальності як дискурсотвірної категорії неможливо вичерпно інтерпретувати її значення та роль у комунікації. Перспективою використання результатів цього дослідження є створення лінгвопрагматичної типології різних видів дискурсу у контексті вираження відповідних модальних значень.

Ключові слова: об'єктивна модальність, суб'єктивна модальність, лінгвістична прагматика, мовленнєвий жанр, контекст, пресупозиція.

TYPES OF MODALITY IN THE ARABIC JOURNALISTIC DISCOURSE

Matskevych Andrii Romanovych,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at Professor Yaroslav Dashkevych
Department of Oriental Studies
Ivan Franko National University of Lviv
andrii.matskevych@lnu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-1378-1881*

This article aims to provide a systematic analysis of the types of modality found in contemporary Arabic journalistic discourse. The purpose of this study is to develop a semantic-pragmatic classification of objective and subjective modal meanings and to determine their role in shaping journalistic discourse. The article sets out to trace the connection between formal means of expressing modality and the genre nature of journalistic utterances in the contemporary Arab media space.

The following methods were used to address these objectives: the descriptive method – to systematize the theoretical and methodological foundations underlying the study; linguistic pragmatic analysis – to classify lexical-grammatical and intonational means of expressing modality in the context of their discourse-forming role (the formation of various speech genres); contextual analysis – to clarify the influence of context and presuppositions on the interpretation of the semantic-pragmatic spectrum of various types of modal meanings in contemporary Arabic journalism.

The results of the study indicate that modality in Arabic journalistic discourse is a fundamental semantic-pragmatic category that extends beyond the boundaries of a single sentence and structures the entire scope of a media message; that is, it plays a discourse-constituting role as an element in the construction of various speech genres within the studied material. It has been found that modality, realized in two main types – objective and subjective – with several subtypes, is expressed formally (explicitly) and implicitly. The formal expression of objective and subjective modality in Arabic journalistic discourse is realized through lexical-grammatical and intonational means. The implicit expression of modality, linked to the interpretation of the addresser's emotional and evaluative attitude toward the discourse, is established within the context and presuppositions of contemporary Arabic journalistic discourse. This leads to the conclusion that without a semantic-pragmatic approach to modality as a discourse-constituting category, it is impossible to interpret its meaning and role in communication comprehensively. A potential application of this study's results is the creation of a linguistic pragmatic typology of discourse types in the context of expressing corresponding modal meanings.

Keywords: objective modality, subjective modality, linguistic pragmatics, speech genre, context, presupposition.

1. Вступ

Модальність як мовна універсалия має тривалу історію досліджень не лише в межах мовознавства, але й в логіко-філософських студіях (з яких ця категорія черпає свою генезу). Як наслідок, різнобічність дослідницьких підходів до категорії модальності не сприяла уніфікації її визначення і розуміння загалом. Водночас однією з тенденцій розвитку сучасної лінгвістики є антропоцентризм. Так, зокрема, вважається, що пізнати сутність і природу мови без звернення до людини й людського чинника в мові неможливо. Під впливом цього сучасного, антропозорієнтованого мовознавства (когнітивної, функціонально-комунікативної парадигми), модальність пов'язується з виявами суб'єктивного (лінгвопрагматичного) чинника в мові. Звідси модальність як лінгвістична категорія, попри різноманіття тлумачень, постає переважно виразником особи мовця, показником його ціннісних позицій та орієнтацій, призмою сприйняття дійсності учасником комунікації (Бацевич, 2010: 190). Традиційне функціонально-семантичне трактування модальності, з поділом цієї категорії на об'єктивний та суб'єктивний типи, доповнюється лінгвопрагматичною інтерпретацією, де модальність постає як дискурсивний елемент, пов'язаний з виявами авторської точки зору (Бацевич, 2010: 194). Саме такий

лінгвопрагматичний вимір модальності становить дослідницький фокус цієї статті. Звідси **мета** дослідження – побудувати класифікацію значень модальності (об’єктивної і суб’єктивної) у контексті визначення її ролі у формуванні дискурсу на матеріалі довільної вибірки зразків сучасної арабської публіцистики (Farāmarz, 2000; Fayṣal, n.d.; Ġamāl, 2006; Salmān, 2009; Sulaymān, 2002).

2. Модальність та публіцистика

В арабському публіцистичному дискурсі комплексно поєднуються об’єктивний та суб’єктивний типи модальності. Об’єктивна модальність, як обов’язковий семантико-прагматичний елемент дискурсу, реалізується у досліджуваному матеріалі загалом у межах модальності реальності, що стає домінантою дискурсу і виражається переважно формами перфекта та імперфекта дієслів дійсного способу; водночас суб’єктивна модальність реалізується у низці значень, носіями яких виступають різні типи форм.

Приклад 1 (Salmān, 2009):

[bi-ṭ-ṭab ‘i ‘anna hāzihi-l-musta‘marāta-ṣ-ṣahyūniyyata taḥawwalat ‘ilā qilā ‘in ‘askariyyatin taḥzunu-s-silāha wa tudarribu-l-ḡunūda-’sti ‘dādan li-l- ‘inqidādi ‘alā falisṭīna]

“Звісно, що ці сіоністські колонії перетворилися на військові фортеці, де запасалася зброя й тренувалися солдати у підготовці до окупації Палестини”.

У прикладі 1 встановлено такі типи модальності: а) реальна об’єктивна модальність (засоби вираження: форми перфекта та імперфекта дієслів у значенні минулого тривалого часу [taḥawwalat / taḥzunu / wa tudarribu] “перетворилися..., запасалася... й тренувалися...”), б) суб’єктивна модальність впевненості мовця щодо вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: прийменник з іменем, часткою й наступним іменем, виділеним кінцевою голо-сівкою фатхою: [bi-ṭ-ṭab ‘i ‘anna] “звісно, що”); в) суб’єктивна модальність негативної якісної оцінки суб’єктом-адресантом об’єкта висловлення – “сіоністські колонії” (засоби вираження: негативно марковане словосполучення “окупація Палестини”).

Приклад 2 (Salmān, 2009):

[wa ‘aḏamu hāzihi-l-maṣā’ibi bada ‘at ‘āma ‘alfin wa tis ‘i mi ‘atin wa sab ‘ata ‘aṣara ‘indamā ‘a ‘tat birīṭāniyā wa ‘da balfūr wa fataḥat ‘abwāba falisṭīna li- ‘sti ‘mārin ‘ūrūbiyyin ḡadīdin / qatala-l-baṣara wa damara-l-ḥuḡara wa maḥā-ḏ-ḏikra // hāzihi ‘akbaru-l-miḥani-l-latī lam yamurra ‘alā falisṭīna miṣla-hā munḏu ‘arba ‘ati ālāfi ‘āmin / wa lakinna-hā lā budda ‘an tazūla]

“Найбільше лихо почалося у 1917 році, коли Британія видала Декларацію Бальфура й відкрила двері Палестини новому європейському колоніалізму, що вбив людей, зруйнував будинки й стер пам’ять. Це (є) найбільше лихо, яке будь-коли за чотириста років переживала Палестина, однак необхідно, щоб воно завершилося”.

У прикладі 2 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: форми дієслів минулого часу дійсного способу – [bada ‘at / ‘a ‘tat / fataḥat / qatala / damara / maḥā] “почалося... видала... відкрила... вбив... зруйнував... стер”; дієслово усіченої форми зі значенням заперечення минулого часу – [lam yamurra] “будь-коли... переживала...”; бездієслівна іменна предикація, що передає постійно притаманну ознаку підмета – [hāzihi ‘akbaru-l-miḥani] “це (є) найбільше лихо”), б) ірреальна об’єктивна модальність необхідності (засоби вираження: частки умовного способу з наступним дієсловом у фатховій формі – [lā budda ‘an] “необхідно, щоб...”), в) суб’єктивна модальність, що полягає у негативній якісній оцінці суб’єктом-адресантом об’єктів висловлення (засоби вираження: оцінювальний референт – “Британія” – співвідноситься з негативно маркованими словосполученнями: “видала Декларацію Бальфура”, “найбільше лихо”, “європейський колоніалізм”, “вбив людей, зруйнував будинки й стер пам’ять [Палестини]”; оцінювальний референт – “це”, – що з контексту набуває значення “руйнівного й вбивчого європейського колоніалізму” співвідноситься з негативно маркованим сполученням “найбільше лихо”), г) суб’єктивна модальність оцінки

ситуації з погляду серйозності (засоби вираження: інверсія підмета “найбільше лихо” [‘ažati hāžīhi-l-mašā’ibi]), д) суб’єктивна модальність впевненості мовця щодо вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: поєднання часток з іменем – [lam // mišla-hā munžu] “будь-коли”).

Приклад 3 (Sulaymān, 2002):

[tahta rukāmi buyūti-nā fī nāblūsa lam yudafan mustaqbala-nā faqat bal mustaqbala-hu wa mustaqbala-šrā’ila ’išāratun wādīhatu-l-mağzī wa muqni’atu-l-manṭiqi / fa-hāžā-l-’anfu-l-’unṣuriyyu li-l-’iğtiyāhi-l-’isrā’īliyyi ’awda’a fī bāṭini-l-’arḏi-l-falasṭīniyyati bi-l-fi’li ša’ran hā’ilan lan yahda’a ’illā bi-ğtišāsi mani-’rtakaba-l-ğarīmata sawā’an ’alā mustawā-l-’afrādi ’aw ’alā mustawā-t-tarkībati-l-muğtami ’iyyati ’aw-s-siyasiyyati]

“«Під завалами наших будинків у Дженіні та Наблюсі було поховано не лише наше майбутнє, але і його [Шарона – šārūn] майбутнє і майбутнє Ізраїлю» – значення цього натяку ясне й логіка переконлива; насправді, це расистське насильство ізраїльської інвазії заклало вглиб палестинської землі колосальну енергію помсти, що ніколи не згасне, допоки ті, хто скоював цей злочин, не будуть знищені незалежно, чи це окремі особи, чи суспільні або політичні структури”.

У прикладі 3 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: імперфект усіченого дієслова дійсного способу зі значенням заперечення минулого часу – [lam yudafan] “не було поховано”; перфект дієслів дійсного способу – [’awda’a] “заклало”, [’irtakaba] “скоював”), б) об’єктивна модальність ірреальності (засоби вираження: дієслово умовного способу, вжите після частки [lan] “ніколи не” у значенні рішучого заперечення дії в майбутньому), в) суб’єктивна модальність впевненості адресанта у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: сполучення часток [lam / faqat bal] “не лише, але і...”), що межує з істинністю (засоби вираження: поєднання частки з іменем [bi-l-fi’li] “насправді”); г) суб’єктивна модальність негативної якісної оцінки суб’єктом-адресантом об’єкта висловлення (засоби вираження: оцінювальний референт – “ізраїльська інвазія” – співвідноситься з негативно маркованими лексичними сполученнями: “расистське насильство”, “злочин” тощо); г) суб’єктивна модальність серйозності оцінки ситуації у висловленні (засоби вираження: авторизована (“чужа”) мова з використанням прийомів інверсії, що належить по контексту палестинському поету Муріду аль-Баргусі – [’aš-šā’iru-l-falasṭīniyyu murīdu-l-barğūsiyyu], надаючи висловленню суб’єкта-адресанта (Сулеймана Ібрагіма аль-Аскарі) характеру аргументованої констатації).

Приклад 4 (Sulaymān, 2002):

[tazdādu ša’biyyatu-hu kulla-mā ’awğala fī-d-dami-l-falasṭīniyyi]

“Популярність [Шарона] зростає щоразу, коли він занурюється у палестинську кров”.

У прикладі 4 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: форми перфекта та імперфекта дієслів дійсного способу зі значенням теперішнього часу – [tazdādu / ’awğala] “зростає... занурюється”), б) суб’єктивна модальність у значенні впевненості мовця-адресанта у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: сполучення імені з часткою –[kulla-mā] “щоразу, коли”, надаючи висловленню характеру узагальнення), в) суб’єктивна модальність у значенні негативної якісної оцінки суб’єктом-адресантом об’єкта змісту висловлення (засоби вираження: оцінювальний референт, встановлений з контексту, – “Шарон” – співвідноситься лексично з негативно маркованим словосполученням “палестинська кров”, що надає йому (референту) зневажливої характеристики).

Приклад 5 (Ġamāl, 2006: 39):

[mani-l-lažī yumkinu-hu ziyārata bağdāda / dūna-s-sarayāni-l-hādi’i fī hāžā-š-šāri’i-l-lažī tamsiku-ka fī-hi-l-mušādafātu li-tabtakira ma’a-ka-r-ruğbata fī-ṭ-ṭawāfi bi-l-mawğūdāti]

“Хто може відвідати Багдад без тихої прогулянки по цій вулиці [ar-Raшид –šāri ‘u-r-rašīdi], яка несподівано полонить тебе, щоб вселити бажання пройтися її околицями!?”

У прикладі 5 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: імперфект дієслова дійсного способу – [tamsiku] “полонить”, б) об’єктивна модальність ірреальності (засоби вираження: імперфект дієслова умовного способу з кінцевою голосівкою фатхою, а саме – частка мети з наступним дієсловом: [li-tabtakira] “щоб вселити”; імперфект дієслова дійсного способу зі значенням можливості як здатності реалізувати певну дію – [yutkinu] “може”), в) суб’єктивна модальність емоційної оцінки здивування (засоби вираження: інтонаційні знаки оклику і питання).

Приклад 6 (Ġamāl, 2006: 49):

[‘al-wāqi ‘u ‘ašbata ‘anna-š-šāri ‘a saqaṭa ma ‘a ‘inhiyāri-l-ḡami ‘i wa rubbamā fī-l-laḥzati nafsi-hā ḥīna ḡaharati-d-dabbābātu wa-l-mudara ‘ātu-l-‘aḡnabiyyatu fī tilka-l-‘aḥyā ‘i]

“Факт вказує на те, що вулиця [Абу Нуваса – šāri ‘u ‘abī nuwās] занепала разом із занепадом усього і, мабуть, це сталося тоді, коли іноземні танки та панцерники з’явилися у цих кварталах”.

У прикладі 6 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: перфект дієслів дійсного способу – [‘ašbata / saqaṭa / ḡaharat] “... вказує... занепала... з’явилися...”), б) суб’єктивна модальність впевненості мовця у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: сталий вираз – [‘al-wāqi ‘u ‘ašbata ‘anna] “факт вказує на те, що...”), в) суб’єктивна модальність сумніву, невпевненості (засоби вираження: поєднання часток [rubbamā] “мабуть”), г) суб’єктивна модальність негативної якісної оцінки суб’єктом-адресантом одного з об’єктів змісту висловлення (засоби вираження: оцінювальний референт – “іноземні танки та панцерники” – співвідноситься лексично із негативно маркованими сполученнями: “занепад вулиці [Абу Нуваса]” і “занепад усього”).

Приклад 7 (Ġamāl, 2006: 48):

[šāri ‘u-r-rašīdi mā zāla yantaḡiru ‘an ya ‘ūda la-hu ziḡamu-hu wa ‘unsu-l-mādi // ‘al-‘adīdu minal-tu ‘assasāti-l-‘irāqīyyati mā zālat mu ‘aṡṡalatan tuḡītu bi-hā-l-‘aslāku-š-šā ‘ikatu fī-‘ntiḡāri ‘an tadibba-l-ḡayātu fī-hā]

“Вулиця ar-Raшид усе ще очікує на повернення штовханини та колишньої радості... Багато іракських установ усе ще оточені колючим дротом, очікуючи, що життя повернеться до них”.

У прикладі 7 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: сполучення дієслова тривання дійсного способу перфекта [mā zāla] з дієсловом імперфекта дійсного способу [yantaḡiru]), б) об’єктивна модальність ірреальності (засоби вираження: дієслово умовного способу після частки [‘an] “щоб” зі значенням бажаності дії), в) суб’єктивна модальність оцінки текстової ситуації з погляду очікування (засоби вираження: дієслово тривання [mā zāla] “все ще”).

Приклад 8 (Ġamāl, 2006: 50):

[min wasaṡi ḡulmati-l-layli sawfa yabzuḡu faḡrun ḡadīdun wa ya ‘ūdu li-baḡdāda ta ‘alluqa-hā ba ‘da ‘an tataḡallaṡa min kulli kawābīsa-hā]

“Похмуру темну ніч у центрі міста переможе новий світанок, який поверне Багдаду його блиск після того, як він звільниться від усіх своїх жахів”.

У прикладі 8 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: імперфект дієслова дійсного способу майбутнього часу після частки [sawfa]), б) об’єктивна модальність ірреальності (засоби вираження: дієслово імперфекта умовного способу зі значенням бажаності дії після часток [ba ‘da ‘an] “після того, як”), в) суб’єктивна модальність упевненості суб’єкта-адресанта у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: уточнювальна граматична частка, яка вказує саме на майбутній час дії наступного дієслова – [sawfa yabzuḡu] “переможе”, що загалом надає дискурсу пророцького

пафосу), г) суб’єктивна модальність негативної якісної оцінки суб’єктом-адресантом стану об’єкта змісту висловлення (засоби вираження: оцінювальний референт “Багдад” і його негативно марковані “[теперішня] похмура темна ніч” та “жахи” лексично протиставляються у межах антитези “[майбутньому] новому світанку” й “блиску”).

Приклад 9 (Farāmarz, 2000: 30):

[wa yaṣḍuru tawfīqu-l-ḥakīmi ḥukma-hu-l-fāṣila qā’ilan / ’inna-l-farqa bayna ’abqariyyati-l-ḡarbi-r-ruḥiyyati wa ’abqariyyati-š-šarqi-r-ruḥiyyati ka-l-farqi bayna-l-muša ’wizi wa-l-masīhi]

“Тауфік аль-Хакім [у романі “Пташка зі Сходу” – riwāyatu ’uṣfūrin mina-š-šarqi] виносить остаточне рішення, кажучи: «Дійсно, різниця між духовним генієм Заходу й духовним генієм Сходу, неначе різниця між шарлатаном і Христом»”.

У прикладі 9 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: дієслово імперфекта дійсного способу – [yaṣḍuru] “виносить” – та бездієслівна предикація іменної частини висловлення після частки [’inna] “дійсно, ...”), б) суб’єктивна модальність впевненості мовця у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: лексикограматична форма частки [’inna] “дійсно” з наступним іменем, виділеним кінцевою голосівкою фатхою), в) суб’єктивна модальність негативної якісної оцінки суб’єктом-адресантом об’єкта змісту висловлення (засоби вираження: оцінювальний референт – “духовний геній Заходу” – лексично у формі непрямой оцінки співвідноситься після порівняльної частки [ka-] “неначе” з “шарлатаном”, втілюючи іронічну тактику мовця); г) суб’єктивна модальність оцінки ситуації у висловленні з погляду серйозності (засоби вираження: форма авторизації, коли мовець-адресант, ставши ніби співавтором повідомлюваного, аргументовано виражає своє іронічне ставлення до інформації).

Приклад 10 (Farāmarz, 2000: 30):

[wa yanqudu-l-māddiyyata-l-ḡarbiyyata / ’al-’amrīkiyyata / qā’ilan / ’inna ha ’ulā ’i-l-’amrīkana qawṭun ḥuliqū mina-l-’isminti-l-musallaḥi / lā rūhun fī-him wa lā ḡawqun wa lā mādin // ’izā fataḥta šadra-l-wāḥidi min-him waḡadta fī mawḍi ’i-l-qalbi dūlāran]

“[Тауфік аль-Хакім] критикує західний (американський) матеріалізм, кажучи: «Дійсно, ці американці – народ, створений із залізобетону: у них немає ані душі, ані смаку, ані минулого. Якщо поглянути у груди хоча б одному з них, то на місці серця можна знайти долар»”.

У прикладі 10 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: перфект й імперфект дієслів дійсного способу – [yanqudu / ḥuliqū] “... критикує... створений” – та бездієслівна предикація іменної частини висловлення після частки ۱۰ [’inna] “дійсно, ...”), б) об’єктивна модальність ірреальності, як гіперболізованої реальності (засоби вираження: форма умовного речення після частки [’izā] “якщо”), б) суб’єктивна модальність впевненості мовця у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: лексикограматична форма частки [’inna] “дійсно” з наступним іменем, виділеним вказівним займенником й кінцевою голосівкою фатхою); в) суб’єктивна модальність негативної якісної оцінки суб’єктом-адресантом об’єкта змісту висловлення (засоби вираження: референт – “американці” – лексично співвідноситься з негативно маркованими сполученнями слів “немає ані душі, ані смаку, ані минулого”, “на місці серця... долар”); г) суб’єктивна модальність оцінки ситуації у висловленні з погляду серйозності (засоби вираження: форма авторизації, коли адресант, ставши ніби співавтором повідомлюваного, аргументовано виражає своє іронічне ставлення до інформації, що переростає у сарказм – їдку, викривальну, особливо дошкульну насмішку, сповнену ненависті і гнівного презирства (ЛСД, 2006: 611)).

Приклад 11 (Fayṣal, n.d.):

[’al-waqtu ’inda-l-ḡarbiyyīna muqaddasun / fa-hum yastafidūna min kulli daqīqatin wa šāniyatīn yaḥtarimūna-l-mawā ’ida bal ’inna-hum yaḥkamūna ’alā-l-’insāni fī-t-ta ’āmuli ma ’a-hu bi-miqdāri-’ḥtirāmi-hi li-l-waqtī]

“Час у жителів Заходу священний; вони використовують кожен хвилину та секунду і цінують будь-яку мить у ньому й навіть більше – судять про людину по її відношенню до того, наскільки вона шанує час”.

У прикладі 11 встановлено такі типи модальності: а) об’єктивна модальність реальності (засоби вираження: бездієслівна іменна предикація – [’al-waqtu ’inda-l-ġarbiyyīna miqaddasun] “час у жителів Заходу священний” – та імперфект дієслів дійсного способу у значенні теперішнього часу – [yastafīdūna / yaĥtarimūna / yaĥkamūna] “... використовують... цінують... судять”, б) суб’єктивна модальність впевненості мовця у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: лексико-граматична форма сполучення імені з наступними двома іменами у межах ідафної конструкції, що надає висловленню характеру узагальнення – [kullu daqīqatin wa šāniyatīn] “кожна хвилину та секунда”); в) суб’єктивна модальність позитивної якісної оцінки суб’єктом-адресантом об’єкта змісту висловлення (засоби вираження: оцінювальний референт – “час у жителів Заходу” – як підмет з означенням, граматично і лексично у формі прямої оцінки співвідноситься з присудком “священний” і доповнюється оцінювальною інформацією після частки [bal] “навіть більше”, що становить антитезу до встановлених з контексту негативно маркованих [’adamu-l-’iltizāmī] “безвідповідальності” та [’adamu ’ĥtirāmīn] “неповаги” мешканців Сходу щодо часу).

3. Класифікація типів модальності

Узагальнюючи результати аналізу, можна загалом встановити два основні типи модальності арабського публіцистичного дискурсу, наявні у всіх одиницях досліджуваного матеріалу – це об’єктивна та суб’єктивна модальності, що є водночас носіями низки модальних відношень, які умовно можна визначити, як підтипи або підрізновиди модальності.

1. Об’єктивна модальність, виражаючи різні види відношення комунікативної одиниці до дійсності, поділяється на такі підтипи:

1) об’єктивна реальна модальність (засоби вираження: форма перфекта чи імперфекта дієслів дійсного способу у всіх прикладах; форма усіченого способу зі значенням заперечення дії дієслова минулого часу у прикладах 2, 3; форма бездієслівної іменної предикації у прикладах 2, 9, 10, 11);

2) об’єктивна ірреальна модальність (засоби вираження: імперфект дієслів умовного способу у прикладах 7–8 зі значенням бажаності, у прикладі 5 зі значенням мети, у прикладі 2 зі значенням необхідності, у прикладі 3 зі значенням рішучості; імперфект дієслова дійсного способу з модальним значенням можливості у прикладі 5; умовне речення у прикладі 10, у якому модальна ірреальність постає як гіперболізована реальність).

2. Суб’єктивна модальність, як різноманітна кваліфікація адресантом (мовцем, автором) того, про що йдеться в повідомленні, умовно поділяється на такі підтипи:

1) якісна оцінка адресантом об’єктів змісту висловлення (засоби вираження: лексико-граматична форма співвіднесення об’єктів змісту висловлення з предикатами, що мають або якісно-негативну модальну маркованість, – зокрема у формі прямої оцінки у прикладах 1-4, 6, 8, 10, а також у формі непрямой оцінки за допомогою порівняльної частки ([ka-] “неначе”) у прикладі 9, – або якісно-позитивну модальну маркованість, – зокрема у формі прямої оцінки у прикладі 11; натомість форми непрямой якісно-позитивної оцінки у межах матеріалу дослідження не було виявлено);

2) оцінка впевненості адресанта у вірогідності змісту висловлення, зафіксована у лексико-граматичній формі різних модальних слів та виразів, що вказують на такі відношення:

• суб’єктивна впевненість адресанта у змісті висловлення (засоби вираження: частка [’inna] “дійсно” у прикладах 9-10; ім’я [kullun] “кожний” у прикладі 11; частка [bal] “але”, “навіть більше” у прикладах 3, 11; сталий вираз у прикладі 6);

- суб’єктивна впевненість адресанта в істинності змісту висловлення (засоби вираження: сполучення частки з іменем [bi-ʔ-ʔab ‘i] “звісно” у прикладі 1; сполучення частки з іменем [bi-l-fi ‘li] “насправді” у прикладі 3);

- суб’єктивна невпевненість адресанта у вірогідності змісту висловлення (засоби вираження: сполучення часток [rubba-mā] “мабуть” у значенні сумніву в прикладі 6);

3) оцінка ситуації адресантом у висловленні згідно з такими відношеннями:

- серйозність (засоби вираження: лексико-граматична форма авторизації у прикладах 3, 9-10; інверсія у прикладах 2-3);

- очікування (засоби вираження: лексико-граматична форма дієслова тривання [mā zāla] “все ще” у прикладі 7);

4) емоційна оцінка адресантом змісту висловлення (засоби вираження: інтонаційне сполучення знаків оклику й запитання зі значенням здивування у прикладі 5).

4. Дискурсотвірна роль модальності

У всіх наведених прикладах висловлень зафіксоване домінування суб’єктивної модальності негативної оцінки суб’єктами-адресантами текстових об’єктів, що становить дискурсотвірну ознаку, виражаючи визначений спосіб побудови мовлення в конкретній ситуації, призначений для передавання певного змісту (Бацевич, 2009: 342), тобто формує мовленнєві жанри звинувачення і викриття (приклади 2, 9, 10), надії (приклади 7-8), погрози (приклад 3), здивування (приклад 5), осуду й зневаги (приклад 4). При цьому, якщо значення негативної якісної оцінки суб’єктивної модальності переважно виводиться у лексичній формі (тобто експліцитно за допомогою негативно маркованої лексики), то логіка цього значення (особливості поведінки адресантів, пов’язані з їхнім емоційно-оцінним відношенням щодо дискурсу) визначається опосередковано (імпліцитно) за допомогою контексту й пресупозиції, що становить у широкому значенні спільний досвід, спільні попередні відомості про явище, подію, стан речей тощо, якими для порозуміння повинні володіти комуніканти (Бацевич, 2009: 352). Як наслідок, адресат для успішної комунікації повинен погоджуватися з модальними (зокрема негативними) відношеннями адресанта, закладеними у пресупозиції та контексті, що в даному випадку стосуються проблеми інтерпретації впливу Заходу на державні та культурні справи Сходу (приклади 1-10) та особливостей східного етикету (приклад 11). Тому кризь призму міжкультурної комунікації можна припустити, що комунікативна роль адресантів для східного адресата буде визначатися як об’єктивна, а для західного – як суб’єктивна, оскільки у даному випадку авторський дискурс у цілому адресується передусім східному читачеві, який найвірогідніше поділятиме з автором його пресупозиції.

5. Висновки

Таким чином, модальність арабського публіцистичного дискурсу у межах досліджуваного матеріалу постає як складна семантико-прагматична категорія, що характеризується такими ознаками:

- постійна наявність в арабському публіцистичному дискурсі двох основних (традиційних) типів модальності – об’єктивного і суб’єктивного – з низкою підтипів;

- формальна (експліцитна) вираженість об’єктивної та суб’єктивної модальності арабського публіцистичного дискурсу лексико-граматичними та інтонаційними засобами;

- імпліцитна вираженість модальності арабського публіцистичного дискурсу, як категорії, логіка якої (тобто особливості емоційно-оцінного відношення адресанта щодо дискурсу) встановлюється з контексту та пресупозиції;

- дискурсотвірна роль модальності, як елемента побудови різних мовленнєвих жанрів у межах досліджуваного матеріалу.

Перспективою використання результатів цього дослідження є створення лінгвопрагматичної типології різних видів дискурсу у контексті вираження відповідних модальних значень.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с. (Серія «Альма-матер»).
3. Літературознавчий словник-довідник / [ред. рада: Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко]. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 752 с. (Серія «Nota bene»).
4. Farāmarz Mīrzā'ī. 'Al-Ġazwu-š-šaqāfiyyu wa-l-'adabu-r-riwā'iyyu fī mišra. *Mağallatu-l-'ulūmi-l-'insāniyyati li-l-ğumhūriyyati-l-'insāniyyati-l-'irāniyyati*. 'As-sanatu-l-hāmisatu (2000), 'al-harīfu. 'Al-'adadu 7 (4). Ş. 27–34.
5. Fayşal 'al-Qanā'iyī. 'Al-Waqtu 'inda-l-'arabi. URL: https://lnueduua-my.sharepoint.com/:i:/g/personal/andrii_matskevych_lnu_edu_ua/IQCtXQ5O2aFFRJeMzhyXbA1SASQUmCWCv2KCfvd_S_EH530?e=OklseX (дата звернення: 14.04.2026)
6. Ġamāl Husayn 'Alī. Şawāri'u baġdāda. 'Al-'Arabī, 2006. 'Al-'adadu 565, disambaru. Ş. 36–56.
7. Salmān 'Abū Sitta. 'Ūrubbā ta'ūdu 'ilā-l-quḍsi. 2009. URL: <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/5119> (дата звернення: 14.04.2026)
8. Sulaymān 'Ibrāhim 'al-'Aaskarī. Hulmun ṭawbāwiyyun 'am wāqi'un šaqāfiyyun? Dawlatun šunā'iyyatu-l-qawmiyyati fī falasṭīna-l-muhtallati. 2002. URL: <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/9109> (дата звернення: 14.04.2026)

References:

1. Batsevych, F. S. (2010). *Narysyz lnhvistychnoi prahmatyky: monohrafiia* [Essays on linguistic pragmatics: a monograph]. Lviv, Ukraine: PAIS [in Ukrainian].
2. Batsevych, F. S. (2009). *Osnovy komunikativnoi lnhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics] (2nd ed.). Kyiv, Ukraine: VTs «Akademiiia» [in Ukrainian].
3. Hromiak, R. T., Kovaliv, Yu. I., & Teremko, V. I. (Eds.). (2006). *Literaturoznavchy slovnyk-dovidnyk* [Literary studies dictionary-handbook]. Kyiv, Ukraine: VTs «Akademiiia» [in Ukrainian].
4. Farāmarz Mīrzā'ī. (2000). 'Al-Ġazwu-š-šaqāfiyyu wa-l-'adabu-r-riwā'iyyu fī mišra [Cultural invasion and novelistic literature in Egypt]. *Mağallatu-l-'ulūmi-l-'insāniyyati li-l-ğumhūriyyati-l-'insāniyyati-l-'irāniyyati*, 7(4), 27–34 [in Arabic].
5. Fayşal 'al-Qanā'iyī. (n.d.). 'Al-Waqtu 'inda-l-'arabi [Time among the Arabs]. URL: https://lnueduua-my.sharepoint.com/:i:/g/personal/andrii_matskevych_lnu_edu_ua/IQCtXQ5O2aFFRJeMzhyXbA1SASQUmCWCv2KCfvd_S_EH530?e=OklseX [in Arabic].
6. Ġamāl Husayn 'Alī. (2006). *Şawāri'u baġdāda* [Streets of Baghdad]. 'Al-'Arabī, (565), 36–56 [in Arabic].
7. Salmān 'Abū Sitta. (2009). 'Ūrubbā ta'ūdu 'ilā-l-quḍsi [Europe returns to Jerusalem]. URL: <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/5119> [in Arabic].
8. Sulaymān 'Ibrāhim 'al-'Aaskarī. (2002). *Hulmun ṭawbāwiyyun 'am wāqi'un šaqāfiyyun? Dawlatun šunā'iyyatu-l-qawmiyyati fī falasṭīna-l-muhtallati* [A utopian dream or a cultural reality? A binational state in occupied Palestine]. URL: <https://alarabi.nccal.gov.kw/Home/Article/9109> [in Arabic].

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 14.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.05.2026